

ВОРОВКА МАРГАРИТА ІВАНІВНА
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки і педагогічної майстерності
Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького

ВПЛИВ КОМСОМОЛУ УРСР НА СТВОРЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ АСИМЕТРІЇ

Радянська вища школа містила і відтворювала прямі і приховані елементи статевої (гендерної) дискримінації, що збереглися і в пострадянський час.

Система освіти як частина культури і соціальний інститут навіть за відсутності явної або наявної мети транслює культурні цінності і значення, соціальні норми і очікування, пов'язані зі статтю, через різні виміри прихованого навчального плану: зміст освіти; організацію педагогічного процесу і діяльності закладу освіти; відносини між учасниками педагогічного процесу і т.д.

У Радянському Союзі існували явні дискримінаційні практики, що обмежували освітні можливості однієї із статей. Так, наказ по медичному відбору осіб, які вступають до вищих навчальних закладів, містив поряд з повними і частковими протипоказаннями через хворобу, і перелік із 25 спеціальностей, за якими обмежувався набір жінок [2]. Фактично подібних обмежень було набагато більше, оскільки список заборонених для жінок шкідливих і важких професій і виробництв перевищував 500 найменувань [1].

При відсутності прямих заборон на навчання за спеціальностями з цього списку, випускниці вузу стикалися з неможливістю працевлаштування при розподілі, на що вказувало партбюро навчально-методичного управління з вищої освіти [3, л.48].

Крім офіційних, існували й неписані правила, що обмежували доступ жінок до деяких видів професій і напрямків вищої освіти. Так, їх не приймали в

особливо престижні навчальні заклади: в МДІМВ - на факультет міжнародних відносин, в Московський державний університет - на відділення міжнародної журналістики, до Військового інституту іноземних мов, військові та міліцейські училища і вузи [8, с. 126]. Отримання спеціальної військової освіти радянським жінкам було дозволено тільки на початку 70-х, тоді як проходження служби в армії на вільних засадах - ще в середині 60-х років ХХ століття. Чоловіки могли отримати військову освіту і на кафедрах, які здійснюють підготовку офіцерів запасу з числа студентів цивільних вищих навчальних закладів. Випускники таких кафедр отримували відстрочку від призову на дійсну військову службу, що значно підвищувало привабливість вузів з військовими кафедрами для чоловіків.

Дискримінаційна практика у вищій освіті мала і характер преференцій для чоловіків в конкурсному наборі до вищих навчальних закладів - наприклад, пільги для звільнених в запас військовослужбовців поширювалися тільки на звільнених з дійсної служби - тобто на чоловіків. Вони користувалися перевагами при прийомі на підготовчі відділення, отриманні гуртожитку і стипендій, зокрема - під час набору в педвузи для подолання фемінізації вчительських кадрів [7, л. 210-211, 226-228].

Організація навчально-виховного процесу у вищій школі відтворювала і вертикальну гендерну асиметрію, що яскраво проявилось в діяльності вузівського комсомолу. Діяльність цієї громадської організації мала яскравий ідеологічний ухил і мінімальний вплив на суспільно-політичне життя країни. Партія здійснювала управління і керівництво системою комуністичного виховання студентів через відділи науки і навчальних закладів при ЦК КПРС, яким підпорядковувалися секретарі та відділи студентської молоді ЦК ВЛКСМ, а тим - суб'єкти системи управління комуністичним вихованням вузу (комітет комсомолу вузу і факультетів, групоргом академічних груп, куратори, студентське самоврядування та інші).

Обов'язкове членство в комсомолі обумовлювало формальну рівність статей в складі ВЛКСМ зі специфічно радянським підходом до політичної

участі жінок - їх або немає, або вони присутні на других ролях. Так, у складі лідерів комсомольських організацій України кількість жінок серед перших секретарів коливалося від 4,5% у Хмельницькій області до 28% в Запорізькій, а серед других секретарів - від 36,3% в Черкаській області до 62,5% в Миколаївській. Збільшення «жіночої прошарку» серед секретарів комсомольських організацій понад 30% вимагало узгодження з відділом комсомолу ЛКСМ України [4, л.1-10]. Такий похід закріплював уявлення про другосортність громадської діяльності жінок, яким відводилася допоміжна функція. Так, аналізуючи гендерний склад делегатів республіканського зльоту студентів-активістів, що відбувся в 1969 році, ми виявили, що Харківська область делегувала 64 жінки з 247 делегатів [6, арк. 122-133], а Рівненська - 11 з 27 і так далі [5, арк. 49-51].

Передумови вертикального розшарування студентства в прихованому навчальному плані ясно транслиювалися через діяльність вузівського комсомолу, в якому відображалася специфіка радянського підходу до політичної участі жінок - їх знаходження на виконавських посадах. Школа комсомольського активу була в СРСР хорошим стартовим майданчиком професійної і громадської кар'єри молодого спеціаліста. Однак, при формальній рівності студентів незалежно від статі, саме система лідерства та управління, що існувала в вузівському комсомолі, сприяла вертикальному їх розшарування і дискримінації жінок, відтворюючи гендерну асиметрію тоталітарного суспільства.

СПИСОК ЦИТИРОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Постановление Госкомтруда СССР, Президиума ВЦСПС от 25.07.1978 N 240/П10-3 «Об утверждении Списка производств, профессий и работ с тяжелыми и вредными условиями труда, на которых запрещается применение труда женщин» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lawru.info/dok/1978/07/25/n1186210.htm>. – Дата доступа: 05.04.2017

2. Приказ Министерства здравоохранения СССР № 542 , Министерства высшего и среднего специального образования СССР № 464 от 26 мая 1976 года «О введении в действие методических указаний по медицинскому отбору лиц, поступающих в высшие учебные заведения» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lawru.info/dok/1976/05/26/n1187333.htm>

3. ЦГАОО Украины. – Фонд 276. – Опись 6. – Дело 69. – 195 л

4. ЦГАОО Украины. – Фонд 7. – Опись 20. – Дело 218. – 16 л.

5. ЦГАОО Украины. – Фонд 7. – Опись 20. – Дело 506.– 54 л.

6. ЦГАОО Украины. – Фонд 7. – Опись 20. – Дело 509. – 135 л.

7. ЦГАОО Украины. – Фонд 7. – Опись 20 – Дело 673. – 238 л.

8. Ярская-Смирнова Е. Р. Гендерная социализация в системе образования : скрытый учебный план / Е. Р. Ярская-Смирнова // Равные права и равные возможности женщин и мужчин в сфере высшего образования. Гендерное образование в России : [сборник материалов] – М. : Макс-Пресс, 2008. – С. 125–137